ON ART AND HAPPINESS IN THE CONCENTRATION CAMPS

Ionela Ganea
Assist. Lecturer, PhD, „Carol Davila" University of Medicine and Pharmacy, Bucharest

Abstract: This article aims at presenting the fact that happiness can be found everywhere, even in the worst place that one can imagine, such as a concentration camp. This is proven by a doctor, who was at the same time a prisoner in Dachau and Auschwitz camps. Being a specialist in psychiatry, the author analysed the behaviour of his colleagues and discovered that ony by cultivating forms of art and by developping one's sense of humor, one could cope with the injustice and cruel treatments from the camp. Therefore, these tools of psychical detachment proved to be the only ways in which the prisoner could hope of survival. Therefore, there are many examples in which one can learn from the prisoners in the camp that by laughing or by trying to see the best in every circumstance, even in the worst ones, one can overcome any hardships.

Keywords: art, happiness, camp, prisoner, survivor

Lucrarea de faţă evidenţiază momentele şi sursele de fericire întîlnite în lagărele de concentrare aşa cum au fost prezentate de către unul dintre supravieţuitorii Holocaustului în cartea sa intitulată „Omul în căutarea sensului vieţii". Supravieţuitorul este Viktor E. Frankl, un psihiatru vienez, doctor în neurologie şi filozofie şi întemeietorul celei de-a treia şcoli vieneze de psihoterapie, cunoscută sub numele de logoterapie sau analiză existenţială.

Cartea prezintă viaţa din lagăr din perspectiva unui prizonier, care a fost doctor şi în acelaşi timp deţinut în lagărele de la Auschwitz şi Dachau şi ne ajută să înţelegem atît traumele fizice şi psihice prin care a trecut alături de colegii săi din lagăr cît şi puterea acestora de a face faţă oricărei provocări. Pornind de la descrierea întîmplărilor din interiorul lagărului care sunt dureroase şi sensibile, cartea ajunge să devină extrem de valoroasă deoarece oferă o perspectivă asupra modalităţilor prin care oamenii pot supravieţui unor situaţii foarte grele, prezintă modalităţi de vindecare a traumelor şi de găsire a sensului într-un final.

Recomandarea pe care doctorul Frankl ne-o face este să ţinem cont că viaţa are sens în orice situaţie fie că vorbim de fericire sau necazuri. Acesta a fost şi motivul pentru care a scris această carte, iar pentru a întări această idee şi pentru a-i convinge pe cititori s-a folosit de exemplele concrete din viaţa personală, din perioada cînd a fost deţinut în lagărele de concentrare.

„Omul în căutarea sensului vieţii" este în acelaşi timp o carte de memorii dar şi o carte de psihoterapie în care sunt observate şi analizate reacţiile experimentate de prizonieri în faţa condiţiilor şi a tratamentului inuman. Cartea este structurată sub forma interacţiunii şi a dialogului interior ale lui Viktor Frankl cu întîmplările din lagărele pe unde a fost plimbat şi descrie cum acesta s-a folosit de cunoştinţele sale medicale pentru a nu-şi pierde speranţa. Uneori, autorul se detaşează de propriul eu şi vorbeşte dintr-o perspectivă colectivă, cea a marii mase de oameni care a îndurat alături de el abuzurile, lipsurile şi umilinţele.

În timpul celui de-al doilea război mondial, după instalarea nazismului în Germania, fiind de origine evreu, Frankl a fost deportat în lagărele morţii împreună cu familia sa. Acesta este momentul în care suferinţa începe să-şi facă simţită prezenţa: mai întîi la nivel fizic pentru ca mai apoi să fie simţită şi la nivel psihic. În ceea ce priveşte suferinţa fizică, pe lîngă condiţiile insalubre, lipsa hranei şi a hainelor, aceasta era cauzată de munca realizată în

BDD-A30526 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 05:29:31 UTC)

condiţii meteorologice greu de suportat precum frig, ploaie, vînt şi ger cumplit. La acestea se adăuga şi violenţa fizică suportată de deţinuti ca pedeapsă din partea gardienilor pentru că dădeau semne de oboseală sau că încercau să-şi ajute un alt coleg deţinut. Cît despre suferinţa psihică, autorul explică faptul că în astfel de circumstanţe, suferinţele, moartea şi morţii au devenit atît de obişnuite încît deţinutul nu mai era uimit absolut deloc. Pe lîngă acestea, deţinutul mai îndura şi chinul dorului de casă şi de familie, ajungînd să fie mistuit de dor.

În astfel de condiţii, singurele arme ale sufletului în lupta pentru autoconservare erau formele de artă adaptate la viaţa de lagăr. Prin urmare, aflăm că se improviza o sală de spectacol în care se cînta şi se spuneau poezii şi glume, unele chiar satirizînd viaţa de lagăr. Scopul acestora era de a-i ajuta pe deţinuţi să uite de traiul pe care îl îndurau în lagăr, unii deţinuţi ajungînd la spectacol în ciuda oboselii, chiar dacă astfel trebuiau să renunţe la porţia lor zilnică de mîncare. Se ofereau premii pentru distracţie ce constau într-o porţie dublă de supă „chiar de la fund - adică cu mazăre" (p.56) dar şi pentru aplauze, cum a fost cazul autorului care a primit protecţie din partea celui mai de temut Capo din lagăr după ce a aplaudat cu generozitate la una din poeziile sale.

Prin urmare, umorul este o altă soluţie a deţinuţilor pentru a se putea detaşa de condiţiile inumane la care erau supuşi zilnic. Dezvoltarea simţului umorului a fost unul dintre lucrurile pe care Frankl şi prietenul acestuia şi le-au propus ca să-i ajute să se distanţeze şi să vadă lucrurile dintr-o perspectivă hazlie pentru a trece mai uşor peste suferinţele omniprezente. Autorul chiar subliniază faptul că „umorul, mai mult decît oricare altă trăsătură umană, îţi îngăduie să te distanţezi şi să ai puterea să te ridici deasupra oricărei situaţii, chiar dacă numai pentru cîteva clipe" (p.57) şi că astfel, arta de a trăi poate fi practicată pînă şi într-un lagăr de concentrare, chiar dacă suferinţa este la tot pasul. Acesta întăreşte idea mai sus menţionată printr-o analogie între suferinţa umană şi comportamentul gazului: „Dacă se pompează o anumită cantitate de gaz într-o încăpere goală, gazul va umple camera complet şi uniform, indiferent cît de mare ar fi ea. Tot astfel, suferinţa umple întru totul sufletul uman şi gîndirea conştientă, indiferent dacă e vorba de o suferinţă mare sau de una mică. De aceea, mărimea „suferinţei" umane este absolut relativă" (p.58).

Orice detaşare, chiar şi pentru cîteva clipe, de la evenimentele din lagăr îi dădeau deţinutului tăria şi încrederea necesare pentru a trece peste încă o zi de chin. Primul exemplu care vine să susţină această idee este cel al oamenilor cu o constituţie mai putin robustă şi cu o viaţă intelectuală mai bogată care au făcut faţă mai bine vieţii de lagăr decît cei care erau mai robuşti. Aceştia dintîi au reuşit să se retragă din mediul lor înconjurător într-o viaţă lăuntrică unde erau liberi din punct de vedere spiritual. Al doilea exemplu îl are în prim plan pe Frankl, care a reuşit să se detaşeze de viaţa din lagăr încercînd să se gîndească la persoana iubită, soţia sa. Acesta mărturiseşte că în astfel de momente a înţeles că omului căruia nu i-a mai rămas nimic, poate să cunoască fericirea prin contemplarea persoanei iubite şi astfel poate să ajungă la împlinire.

Odată cu intensificarea vieţii lăuntrice, deţinutul putea să se bucure de frumuseţea naturii şi a artei mai mult ca niciodată: „eram furaţi de frumuseţile naturii cărora le dusesem dorul atîta vreme. De asemenea, în lagăr, se prea putea ca unul dintre noi să-i atragă atenţia camaradului care muncea cot la cot cu el asupra unui răsărit de soare strălucind pe deasupra copacilor înalţi ai pădurilor bavareze (…) să vedem minunea asfinţitului. Într-un tîrziu, după o tăcere grăitoare, ne-am spus unul altuia: "Cît de frumoasă poate fi lumea!""(p.54).

Un alt exemplu, care este ca şi o lecţie pentru cititor, constă în bucuria creată de lucruri mici şi simple. Autorul mărturiseşte cum un lucru banal le-a creat o mare bucurie lui şi colegilor acestuia cînd au fost transportaţi de la Auschwitz spre lagărul ce aparţinea de Dachau. Acesta povesteşte că în timpul transportului se temeau ca nu cumva trenul lor să treacă peste un pod pe Dunăre, pentru că acest lucru ar fi însemnat drumul către moarte: lagărul Mauthausen. Văzînd că trenul nu trece peste podul cu pricina şi că „se îndrepta „doar"

BDD-A30526 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 05:29:31 UTC)

spre Dachau""(p.59), autorul menţionează că toţi deţinuţii au început să ţopăie de bucurie în vagon. Prin urmare, această surpriză îmbucurătoare le-a creat o bună dispoziţie ce s-a continuat cu rîsete şi glume deşi aveau să urmeze multe chinuri de îndurat. Cu toate acestea, adaugă autorul, „ eram cu toţii foarte multumiţi! Pentru că în lagăr nu era nici un horn, iar Auschwitz-ul era hăt departe" (p.59).

Fericirea apare chiar şi în cele mai neplăcute momente. Deşi trebuiau să stea dezbrăcaţi în baraca neîncălzită de al cărei tavan atîrnau ţurţuri, autorul povesteşte că deţinuţii erau fericiţi cînd îşi făceau timp să se caute de păduchi înainte de culcare, pentru a putea dormi cîte o jumătate din noapte. Mulţumirea acestora venea din faptul că nu erau deranjaţi de raidurile aeriene în timpul acestei operaţiuni, că altfel luminile trebuiau stinse, ceea ce ar fi dus la imposibilitatea odihnii acestora.

O altă situaţie neplăcută o constituie momentul în care autorul a fost bolnav. În aceste condiţii, deţinutul era mulţumit că nu era silit să părăsească lagărul pentru a merge la muncă şi putea sta întins alături de ceilalţi deţinuţi bolnavi într-un colţişor de baracă. Suferind şi ghemuindu-se pentru a nu pierde căldură şi aşteptînd împărţirea zilnică a pîinii şi servirea ciorbei, deţinuţii aveau totuşi acestă mulţumire: că nu erau în locul celor care trebuiau să muncească şi să înfrunte zăpada viscolită. Bucuria era şi mai mare cînd ştiau că mai puteau petrece încă două zile în baracă pe lîngă primele două.

De cele mai multe ori, bucuria se limita la faptul că în ciuda chinurilor pe care le aveau de îndurat, fiecare mai avea „un trup care, la urma urmei, încă mai răsufla. Toate celelalte privitoare la noi înşine, de exemplu zdrenţele care spînzurau de scheletele noastre, numai piele şi os, prezentau un oarecare interes numai în măsura în care eram incluşi într-un convoi de bolnavi"(p.67).

Frankl încadrează aceste plăceri ale vieţii de lagăr în categoria fericire negativă, ceea ce Schopenhauer numeşte „libertatea de a nu suferi". Autorul mărturiseşte că adevăratele plăceri pozitive erau foarte puţine. Unul dintre momentele plăcute trăite de Frankl a fost momentul cînd a fost ales să lucreze alături de deţinutul-bucătar, singurul care era corect şi împărţea supa în mod egal indiferent de cine era vorba şi care nu făcea favoruri prietenilor sau compatrioţilor lui.

Indiferent că este vorba de fericire negativă sau pozitivă, Frankl insistă asupra faptului de a încerca să ne ridicăm din punct de vedere spiritual pentru a face faţă problemelor pe care le întîmpinăm. Autorul evidenţiază faptul că există o legătură strînsă între imunitate şi starea sufletească, chiar el fiind martorul unei astfel de demonstraţii. Este vorba de o demonstraţie dramatică ce priveşte un deţinut care şi-a pierdut încrederea în viitor, lucru care i-a fost fatal: eliberarea mult aşteptată nu s-a petrecut cînd acesta a estimat, ceea ce l-a dezamăgit enorm. Prin urmare, rezistenţa organismului i-a scăzut brusc, iar corpul a căzut pradă infectării cu tifos. Acest lucru s-a întîmplat în cazul mai multor deţinuţi care au sperat să fie liberi de Crăciun. În opinia autorului, faptul că veştile încurajatoare nu apăreau în apropierea datei respective a dus la pierderea curajului şi la dezamăgirea acestora. Astfel, acest lucru a avut o influenţă periculoasă asupra puterii lor de a rezista şi prin urmare mulţi dintre ei au pierit. Ca o concluzie la acest exemplu, putem spune că pentru starea sinelui lăuntric nu erau răspunzătoare cauzele psihofizice ci mai degrabă libera decizie a deţinutului.

Folosindu-se de exemplele personale din viaţa de deţinut în lagărele de concentrare de la Dachau şi Auschwitz, cît şi de cunoştinţele în domeniul psihiatriei şi psihanalizei, autorul şi medicul Frankl, a reuşit pe de o parte să sensibilizeze cititorul putînd explica stările experimentate de deţinuţi, descriind cu atenţie schimbările psihologice prin care aceştia au trecut, studiindu-le reacţiile şi comportamentul. Pe de altă parte, aceste exemple au avut menirea de a ghida şi de a încuraja cititorul care, aflat în momente de cumpănă, trebuie să găsească întotdeauna motive pentru a continua să existe. În acest sens, autorul face apel la dezvoltarea simţului umorului care oferă posibilitatea detaşării, chiar şi pentru cîteva clipe, de

BDD-A30526 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 05:29:31 UTC)

momentele apăsătoare prin care poate trece cititorul. Odată dezvoltată această aptitudine, ființa umană se poate detașa de situaţiile critice şi astfel va putea să depăşească mai uşor peste obstacole. Prin exemplele date, autorul a demonstrat că suferința îndurată a avut un caracter relativ şi că a căpătat o nouă menire, deopotrivă analitică şi filozofică. De asemenea, a evidenţiat că fericirea poate fi atinsă chiar şi în momentele de suferinţă cruntă. Această metodă de îmbinare a științei, cu mărturiile personale şi cu filozofia, determină cititorul să- şi reexamineze principiile şi atitudinile şi să vadă greutățile vieţii ca pe un test al tăriei lăuntrice şi al capacităţii de a înfrunta prezentul fără a se refugia în trecut şi fără a evada din prezent prin sinucidere ci de a căuta sensul vieţii.

În concluzie, putem spune că fericirea poate fi găsită atît în lucruri mărunte cît şi în cele mai dificile provocări ale vieţii, iar cartea „Omul în căutarea sensului vieţii" este o lecţie despre fericire, dată de un supraviețuitor al Holocaustului care prezintă cea mai intimă perspectivă asupra înțelegerii omului în situaţii de inimaginabilă teroare, descrie cum acesta acceptă trauma şi în final, ajunge să găsească sens în ceea ce trăieşte.

BIBLIOGRAPHY

1. Viktor E. Frankl, 2009, *Omul În Căutarea Sensului Vieţii*, Trad. Silvian Guranda, Bucureşti, Meteor Press.

BDD-A30526 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 05:29:31 UTC)